

ALMANCADA ÖNEKLİ FİLLER: “EIN” ÖNEKİ ÖRNEĞİNDE BİR İNCELEME

Geliş Tarihi: 07.05.2018
Kabul Tarihi: 12.06.2018
E-ISSN: 2149-3871 **Sayfa:** 77-91

Prof. Dr. Zeki USLU
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
zekiuslu@selcuk.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-9145-0845

Huriye HABACI
Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi
Huriye.Habaci@hotmail.com
ORCID No: 0000-0002-9286-7781

Araştırma Makalesi

ÖZ

Önekli fiiller Almancada çok yaygındır. Ancak yabancı dil olarak Almanca öğretiminde yeterince ele alındığı söylenemez. Gerek ders kitaplarında gerekse ders içeriklerinde önekli fiiller üzerinde çok az durulmaktadır. Oysa bu fiiller iletişimin vazgeçilmez öğeleridir. Bu durum Almanca öğrencilerinin sözcük dağarcığında ve dil kullanımında sorunlara neden olmaktadır. Gözlemler Almanca öğrencilerinin çoğunlukla yalnızca temel fiilleri öğrendikleri ve önekli fiillerin olanaklarından yararlanmadıklarını göstermektedir. Bu çalışmanın amacı Almancadaki önekli fiilleri “ein” öneki örneğinde incelemektir. Almancada önekli fiiller ikiye ayrılır; öneki ayrılan fiiller ve ayrılmayan fiiller. “Ein” ayrılan önektir ve birleştiği temel fiilin hem sözdizimsel hem de anlamsal özelliğini etkilemektedir. Sözdizimsel olarak temel fiilin istemi ve değerliğinde değişimlere neden olmaktadır. Anlam bakımından temel fiile bir şeyin içine doğru yönelme, içine girme, içine yerleştirme ve yeni bir duruma geçme gibi özellikler kazandırmaktadır. “Ein” önekli fiiller bu özelliklerine göre sınıflandırılmış, Türkçe karşılıkları yazılmış ve örnek tümcelerle gösterilmiştir. Çekimli bir dil olan Almanca ile sondan eklemeli bir dil olan Türkçenin yapısal farklılıkları nedeniyle bu tür çalışmaların Almanca öğrencileri için yararlı olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Önekli fiiller, Ayrılmayan Fiiller, “Ein” Öneki, Sözcük Yapımı, Almanca.

PREFIX AND PARTICLE VERBS IN GERMAN: A STUDY ON THE EXAMPLE OF THE PARTICLE “EIN”

ABSTRACT

Prefix- and particle verbs have an important place in German vocabulary. But they are not treated enough in the teaching of German as a foreign language. This causes problems with vocabulary learning and language usage. Observations show that Turkish learners of German learn only the basic verbs and do not benefit from the possibility of prefix verbs. The aim of this work is to examine prefix and particle verbs in the German on the example of the particle "ein". In German there are two different prefix verbs; separable verbs and inseparable verbs. "ein" is a separable particle and influences the syntactic and semantic features of the basic verb. It changes syntactically the valence and value of the basic verb. This particle shows semantically “in” one direction, go in, bring in and enter a new state. Particle verbs with "ein" were classified according to these properties and shown with their Turkish equivalents in examples. Because of the structural differences of German and Turkish, the prefix and particle verbs in foreign language teaching should be treated more. It is envisaged that Turkish learners of German benefit from the research on prefix and particle verbs.

Keywords: Prefix and Particle Verbs in German, Inseparable Verbs, The Particle “Ein”, Morphology.

1. GİRİŞ

Almanca önekli fiiller bakımından zengin bir dildir. Öneklerin diğer sözcük türlerinde olduğu gibi fiillerle sözcük yapımında da önemli bir işlevi vardır. Almanca çekimli bir dil olmasına rağmen pek çok temel fiil öneklerle birleşerek yeni anlamlar kazanmaktadır. Bu özellik sözcük dağarcığı için bir zenginlik olarak değerlendirilebilir. Mater (1966) Almanda temel fiil sayısının 3205 olduğunu, bunlardan 1581’inin önek almayan özellikte kullanıldığını, diğer 1624 fiilden ise önekler yardımıyla 11356 yeni fiil türetildiğini belirtmektedir (Aktaran: Mungan, 1986: 24; Bağatır vd., 2016: 394). Temel fiillerin önek alma özellikleri birbirinden farklıdır. Bazılarından yüzün üzerinde önekli fiil türetilirken bazıları yalnızca birkaç önekle birleşebilmektedir. Ancak önekli fiillerin sayısı diğer fiillerin sayısından çok çok fazladır. Bu veri Almanca sözvarlığında önekli fiillerin yeri ve önemini göstermektedir. Öneklerin fiille birleşme olanakları ve çeşitliliği şöyle bir örnekle gösterilebilir (Balcı vd., 2010: 212):

	Ziehen: çekmek.		
<i>abziehen</i>	çekip çıkarmak	<i>fortziehen</i>	sürüklemek
<i>anziehen</i>	giydirmek	<i>großziehen</i>	büyütmek
<i>aufziehen</i>	çekerek açmak	<i>nachziehen</i>	neden olmak
<i>ausziehen</i>	çıkarmak, soymak	<i>überziehen</i>	kılıf geçirmek
<i>beziehen</i>	ilişkilendirmek	<i>umziehen</i>	taşınmak

<i>beziehen</i>	fikir danışmak	<i>unterziehen</i>	altına giymek
<i>durchziehen</i>	durmadan ilerlemek	<i>verziehen</i>	kötü eğitmek
<i>einziehen</i>	bir yere taşınmak	<i>vollziehen</i>	icra etmek
<i>entziehen</i>	birinden almak	<i>vorziehen</i>	öne çekmek
<i>erziehen</i>	eğitmek	<i>zuziehen</i>	kapatmak

“Ziehen” temel fiilin başına eklenen her bir öneğin fiile yeni ve farklı birkaç anlam kattığını düşünürsek önekli fiillerin işlevi daha iyi anlaşılabilir. Almancada öneklerle biçimsel, sözdizimsel ve anlamsal açıdan sayısız eylem türetilmektedir. Önekli fiillerin bu işlevi sayesinde Almancada her bir durum için yeni bir kavram olması, anadili konuşucuları için şüphesiz bir zenginliktir. Ancak Almancayı yabancı dil olarak öğrenenler için zorluk oluşturabilmektedir. Çünkü yabancı dil öğretimi kitaplarının pek çoğunda önekli fiillerin yeterince ele alındığı söylenemez. Bunun sonucu olarak Almanca öğrencileri genellikle sınırlı sayıda temel fiil öğrenmektedir. Bu durum onların sözcük dağarcığını kısıtlamakta ve hem anlamada hem de kendini ifade etmede engeller ortaya çıkarmaktadır. İleri düzeyde Almanca öğrenenlerin bile çoğunlukla temel fiillerle iletişim kurmaya çalıştıkları ve önekli fiillerin zenginliğinden yararlanmadıkları gözlenmektedir. Önekli fiillerin Almanca öğretiminde daha çok yer bulması karşılaşılan sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada yukarıda sözü edilen düşüncelerle, Almanca önekli fiillere dikkat çekilmesi ve “ein” önekinin birleştiği fiillere ne tür anlamsal ve sözdizimsel özellikler kattığının incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. ALMANCADA ÖNEKLİ FİİLLER

Önekler; fiil, ad ve önad gibi sözcük türlerinin başına eklenerek yapı ve anlamca farklı, yeni sözcük türlerinin oluşturulmasında görev alan dilsel araçlardır (Bußmann, 2002: 528). Temel fiillerin önüne eklenerek kullanımı daha yaygındır. Ad ve önad gibi sözcük türlerinin türetilmesinde sınırlı olarak kullanılır (Duden, 1995: 691).

Fiilin önüne eklenen önekler, temel fiil üzerinde biçimsel, sözdizimsel ve anlamsal yönden önemli değişiklikler oluşturur. Biçimsel ve sözdizimsel değişimler; fiilin değeri, istemi ve önekin ayrılıp ayrılmaması kapsamındadır (Fleischer ve Barz, 2012: 91; Erben, 2000: 73). Anlamsal değişim ise daha karmaşıktır. Önekli fiilin anlamı, ilgili önek ve temel fiilin anlamsal etkileşimiyle oluşur. Bir fiil birden çok önekle türetilbilir ve her önek fiile farklı anlamsal özellikler katar. Bu özellikler zaman, yer ve eylemin sürecine göre anlamsal çeşitlilik içerir (Erben, 2000: 74). “fahren” fiili “ab-, an-, auf-, aus-, be-, durch-, ein-, ent-, er-, um-, ver- vb.” gibi birden çok önek olarak çeşitli anlam özellikleri kazanmıştır. Öneklerin kazandırdığı anlamlar,

fiil düzenlamının farklı yönlerini ortaya çıkarır. “abfahren, anfahren ve einfahren” fiillerindeki önekler araç kullanma anlamını detaylandırarak aracın bir yerden hareket etmesi, aracın bir yere ulaşması ve bir aracın bir yere girmesi gibi anlamlar katmıştır.

Önekler, fiile düzenlamını çağrıştıran anlamların tamamen dışında yeni anlamlar da kazandırır. “kommen, stehen, fahren” gelmek, durmak ve gitmek anlamındaki temel fiiller “be- (bekommen), ver- (verstehen), ve er- (erfahren)” öneklerini alarak almak, anlamak, tecrübe etmek gibi yeni anlamlar kazanmışlardır. Söz konusu anlam değişimleri dikkate alındığında, öneklerin sözcük dağarcığının gelişmesine katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca fiillere kattığı yeni anlamları kısa ve özlü biçimde vermesi de önemli bir özelliktir. Öneklerin bütün bu işlevlerine bakıldığında, üretken özellik taşıdıkları söylenebilir (Engel, 1996: 438; Eichinger, 2000: 102).

Biçim, sözdizim ve anlam özelliklerine göre önekler genelde iki gruba ayrılır; ayrılan önekler, ayrılmayan önekler. Öneklerin bu özelliği Almancada önekli fiillerin adlandırılmasında belirleyici olmuş ve ayrılan öneklerle yapılan fiiller Präfixverben (önek birleşimli fiiller), ayrılmayan öneklerle yapılan fiiller ise Partikelverben (ilgeç birleşimli fiiller) olarak iki ayrı başlıkta ele alınmıştır. Bu çalışmada kullanılan önekli fiiller kavramı her iki gruba da kapsamaktadır. Bazı önekler hem ayrılma hem de ayrılmama özelliğinde kullanılabilir. Ancak bunların sayısı çok az olduğu için farklı bir grup olarak ele alınmaz. Vurgu önekte ise ayrılan özellikte, temel fiilde ise ayrılmayan özellikte değerlendirilir.

2.1. Ayrılmayan Önekler

Temel fiilin başına eklenen bazı önekler hiçbir durumda fiilden ayrılmaz, temel fiile bitişik olarak görev yaparlar. Bu nedenle ayrılmayan önekler olarak sınıflandırılır. Bu önekler bağımlı biçimbirimlerdir. Tek başına kullanılmaz ve bir anlam taşımazlar. Almancada ayrılmayan öneklerin sayısı sınırlıdır. *Be-*, *ent-*, *er-*, *ver-*, *zer-* en yaygın kullanılan öneklerdir. Daha seyrek kullanılan *ge-*, *fehl-*, *miß-* önekleriyle birlikte yabancı dillerden Almancaya giren *de-*, *dis-*, *in-*, *re-* önekleri de sayılabilir. Ayrılmayan önekler vurgusuz okunur. Bu eklerle yapılan fiiller ayrılmayan fiiller olarak adlandırılır (Duden, 1995: 445; Helbig ve Buscha, 1988: 222).

Ayrılmayan önekler fiilin çekimi gibi biçimsel özelliklerinde herhangi bir rol oynamazlar. Sözdiziminde fiille bitişik olarak bulunurlar. Bunların asıl işlevi eklendiği fiile yeni bir anlam yüklemesidir. Yani temel fiil anlamını büyük oranda yitirir ve öneğin özelliğine göre yeni bir anlam kazanır. Bu önekler birleştikleri geçişsiz fiilleri geçişli fiil yapar. Böylece geçişli olan yeni fiilin istemi ve değerliliği gibi anlamsal özelliklerinde değişimler ortaya çıkar. Örnek:

Der Junge *steht* vor der Tür / Genç kapının önünde *duruyor*.
Der Junge *versteht* mich nicht / Genç beni *anlamıyor*.
Die Mutter *sucht* ihr Kind / Anne çocuğunu *arıyor*.
Die Mutter *besucht* den Kranken / Anne hastayı *ziyaret ediyor*.
Er *kommt* aus Alanya / O Alanya'dan *geliyor*.
Er *bekommt* eine gute Note / O iyi bir not *alıyor*.

Ayrılmayan önekler fiillerin geçmiş zaman çekimleri yapıldığında da yerlerini korurlar. Birleştiği temel fiille aralarına başka hiçbir ekin gelmesine izin vermezler.

Der Junge *verstand* mich nicht.
Der Junge hat mich nicht *verstanden*.
Die Mutter hat den Kranken *besucht*.
Er hat gute Note *bekommen*.

Görüldüğü gibi, önekli fiillerin Partizip Perfekt (geçmiş zaman ortacı) çekim biçimlerinde “ge-“ eki kullanılmamaktadır. Stehen – gestanden; suchen – gesucht; kommen – gekommen biçiminde çekimlenen temel fiiller ayrılmayan öneklerle birleşince Partizip Perfekt biçimi “ge-“ siz olarak çekimlenmektedir. Bu özellik ayrılmayan öneklerle birleşen bütün fiiller için geçerlidir.

2.2. Ayrılan Önekler

Tek başına anlamı olan, çoğunlukla ilgeçlerden oluşan önekler ayrılan önekler olarak adlandırılır. Bunlar bağımsız biçimbirimlerdir. Bu öneklerle türetilen fiiller tümce içinde yer aldığı zaman, önek temel fiilden ayrılma özelliğine sahiptir. Temel fiil özneye göre çekimlenir, önek temel fiilden ayrılarak tümcenin en sonuna gider. Ayrılan önekli fiillerin Partizip Perfekt biçiminde “ge-“ önek ile fiil arasına getirilir. Ayrıca mastar yapılı tümcelerde “zu” önek ile temel fiil arasında yer alır. Ayrılan önekle yapılan fiillere ayrılan fiiller denir. Örneğin “abfahren, aufstehen, einsteigen, mitkommen, vorbereiten, zumachen” ayrılan fiillerdir.

Wann *fährt* der Bus *ab*? / Otobüs ne zaman hareket edecek?
Die Mutter *steht* morgens früh *auf* / Anne sabahları erken kalkar.
Er *steigt* in den Bus *ein* / O otobüse biniyor.
Frau Müller *kommt* nicht *mit* / Bayan Müller birlikte gelmiyor.
Vergiss nicht das Essen *vor***z***ubereiten*! / Yemeği hazırlamayı unutma!
Machen Sie das Fenster *zu*! / Pencereyi kapatınız!

Almancada ayrılan önekler genelde ilgeçlerdir. Ancak ilgeç olmayan önekler de vardır. Ortak özellikleri vurgulu okunmalarıdır. “ab, an, auf, aus,

bei, ein, fest, hin, los, mit, nach, vor, weg, zu, zurück, zusammen, kaput, tot, fern, teil“ ayrılan öneklerden bazılarıdır (Duden, 1995: 450). Ayrılan öneklerle yapılan fiiller Almancada çok yaygındır (Bußmann, 2002; Fleischer ve Barz, 2012).

Ayrılan önekler sözcük yapma işlevi başta olmak üzere ilgeç, belirteç, önad ve ad gibi dilbilgisel özellik taşırlar (Fleischer ve Barz, 2012: 91). “auf” sözcüğünü bu bağlamda ele alalım:

- a) İlgeç görevinde: das Buch liegt auf dem Tisch / Kitap masanın üstünde duruyor.
- b) Belirteç görevinde: die Kinder rennen auf / Çocuklar yukarıya koşuyor.
- c) Ad görevinde: das Leben ist ein ständiges Auf und Ab / Yaşam sürekli bir iniş çıkıştır.

“auf” sözcüğü ilgeç, belirteç ve ad görevindeki kullanımlarında “-in üstünde, üstüne, yukarıya, ileriye” anlamları taşımaktadır. Önek olarak kullanıldığında bu sözlük anlamlarını eklediği fiile de aktarır. “auffahren ve aufheben” yükseğe çıkmak ve yukarıya kaldırmak fiillerine yönelme anlamını yüklemiştir. “Auf” öneki yukarıya doğru yönelme (aufheben/kaldırmak), bir şeyi açma (aufschließen/açmak), dışa doğru genişleme (aufschwellen/şişmek, kabarmak), bir olayın/durumun bitişi (aufhören/dinmek), bir durumun yeniden eski haline gelmesi (auffrischen/tazelemek), amaçlı bir duruma geçiş (aufhellen/aydınlatmak) gibi çeşitli anlamları da fiile yüklemektedir (Ülkü, 1980: 43). Söz konusu önekin sahip olduğu bu anlam çeşitliliği ayrılan öneklerin oldukça geniş ve karmaşık bir alan olduğunu göstermektedir.

Şimdi ayrılan öneklerden biri olan “ein” ekini ele alalım ve eklendiği fiile kattığı sözdizimsel ve anlamsal özellikleri inceleyelim.

3. “EIN” ÖNEKİNİN ÖZELLİKLERİ

Almancada “ein” sözcüğü farklı görevlerde kullanılmaktadır. Sayı sözcüğü olarak, belgisiz adıl olarak, belirsiz artikel olarak ve fiil öneki olarak işlev üstlenmiştir. Tek başına anlam taşıyan bağımsız bir biçimbirimidir. Artikel ve adıl olarak kullanımında genelde tekillik özelliği bildirir. Fiil öneki olarak kullanıldığında ise eklendiği fiile sözdizimsel ve anlamsal farklı özellikler katar.

3.1. Sözdizimsel Özellikleri

“Ein” biçimbirimi fiil öneki olarak kullanıldığında vurgulu okunur ve ayrılan önek olarak görev yapar. Temel fiil özneye göre çekilir, önek tümcenin en sonuna getirilir. Yüklem olarak kullanılan fiilin çekim işlemi “ein” önekini etkilemez. Yani önek özneye göre çekimlenmez. Yalnızca sözdiziminde

bulunması gereken yere getirilir. Bütün ayrılan öneklerde olduğu gibi tümcenin sonunda yer alır. “Einsteigen” fiilini inceleyelim;

Ich steigeein. Ich bin eingestiegen.

Du steigst.....ein. Du bist eingestiegen.

Er steigtein. Er ist eingestiegen.

Wir steigen in den Bus ein / Otobüse biniyoruz.

Der Schüler steigt in den Bus ein / Öğrenci otobüse biniyor.

Bitte steigen Sie schnell ein! / Lütfen çabuk binin!

Bu tümcelerde öneğin özneye göre çekimlenmediğini ve tümcenin sonuna getirildiğini görüyoruz. İlgili fiilin Partizip Perfektinde “ein” öneki yine ayrılan özellikte kullanılarak “ge-“ ekinden önce yer alıyor. Ancak sözdizimindeki görevi bununla sınırlı değildir. Eklendiği fiile yeni değerlik ve istem özellikleri de katmaktadır. Lohde (2006: 231) önekli fiillerin en önemli sözdizimsel özelliğinin istem değişimleri oluşturması olduğunu belirtir. Temel fiil önekle birleştikten sonra geçişlilik ve değerlilik gibi özelliklerinde değişimler meydana gelir. “ein” önekinin birleştiği fiillerde oluşturduğu sözdizimsel değişimler şöyle sıralanabilir;

a) Geçişlilik özelliğinde değişme:

kaufen (geçişli) /satın almak einkaufen (geçişsiz) /alışveriş yapmak
treffen (geçişli) /rastlamak eintreffen (geçişsiz) /varmak, gelmek
parken (geçişli) /park etmek einparken (geçişsiz) /park yerine girmek

b) Dönüşlülük özelliğinde değişme:

lesen (okumak) sich einlesen (kitaba, yazıya vb. alışmak)
leben (yaşamak) sich einleben (bir yerde yaşamaya alışmak)

c) İlgeç isteminde değişme:

kratzen (kazımak) einkratzen (in etw. hinein) /taşa, metale vb. kazımak
packen (paket yapmak) einpacken (in Papier usw.) /bir şeye sarmak
steigen (yükselmek) einsteigen (in den Bus usw.) /bir aracın içine binmek
schmeicheln (yaltaklanmak) sich einschmeicheln (bei jdm.)

Fiil istemi ve değerliğindeki bu değişimler genel özellikte değildir. Temel fiille birleşen aynı önek bazı fiillerin geçişlilik özelliğini etkilerken başka fiillerin bu özelliğini etkilemeyebilir. Burada sözdizimsel özellik ile anlamsal özellik birlikte işlev üstlenmektedir. Yukarıdaki değişimleri örneklerle şöyle açabiliriz;

“kaufen / satın almak” temel fiili geçişli bir fiildir. Bu fiil ile tümce kurarken belirtme durumunda en az bir tane nesne bulunması gerekir. Yani bu fiilin istemi belirtme durumunda bir nesnedir. Tümcede nesne olmazsa anlamca boşluk oluşur.

Er kauft ein Auto / O bir otomobil satın alıyor.

“einkaufen / alışveriş yapmak” önekli fiili geçişsiz bir fiildir ve tümcede nesne bulunması zorunlu değildir.

Er kauft ein / O alışveriş yapıyor.

Bir başka örnekle fiil isteminde meydana gelen değişimlere göz atalım:

- a) Ich schreibe / Yazıyorum.
- b) Ich schreibe einen Brief / Bir mektup yazıyorum.
- c) Ich schreibe einen Brief an meine Mutter / Anneme bir mektup yazıyorum.
- d) Ich schreibe einen Brief an meine Mutter über die Kinder / von den Kindern / Anneme çocuklar hakkında bir mektup yazıyorum

İlk örnekte (a) fiil tek istemli biçimde kullanılınca ve tümcede bir eksiklik olduğunu ve anlam boşluğu ortaya çıktığını görüyoruz. Demek ki fiil tek istemli değil ve tümcedeki bu boşluğun doldurulması için başka zorunlu ögeler de gerekiyor. Akkusativ durumda bir nesne eklediğimiz zaman tümce biraz daha anlamlı biçime dönüşüyor (b). Ancak yine de “kime?”, “ne hakkında?” gibi soruların yanıtı aranıyor. Buradan “schreiben” fiilinin çok istemli olduğunu anlıyoruz. (c) örneği “kime?” sorusunu, (d) örneği “ne hakkında?” sorusunu yanıtlayan zorunlu ögeler olarak tümcede yer almaktadır. Bütün bu zorunlu ögeler tümcede bulununca anlamlı bir kullanım ortaya çıkıyor. Buraya “ne zaman?”, “niçin?” sorularına yanıt olabilecek daha başka tümleçler de eklenebilirdi. Ancak bunlar “schreiben” fiilinin zorunlu istemi olarak değil seçimlik ögeler olarak bulunabilir. Bu durum konuşan/yazan kişinin biçimine bağlıdır. Çünkü seçimlik ögeler aynı tümce içinde yer alabileceği gibi ayrı tümcelerde de kullanılabilir. Yukarıdaki örnekte “schreiben” fiili ile anlamlı tümce kurmak için özne, nesne ve ilgeçli tümleçler gerektiğini gördük. Yani “schreiben/yazmak” fiili yalın, belirtme ve yönelme durumlarında ögeler istemektedir. Acaba “ein” öneki bu fiilin istemini etkileyecek midir? Bunu anlamak için “einschreiben/bir yere kaydetmek” fiili ile kurulan örnek tümceleri inceleyelim;

Ich schreibe dich in die Teilnehmerliste ein / Seni katılımcı listesine ekliyorum

Sein Vater schreibt ihn an der Berufsschule ein / Babası onu meslek okuluna yazdırıyor

“Schreiben” fiili “ein” öneki ile birleşince hem anlamında hem de sözdizimsel değerlik sayısında değişimler meydana geliyor. “Schreiben” dört değerliğe sahipken “(sich) einschreiben” kaydolmak/kaydetmek anlamında iki değerliğe sahiptir. Birine bir şey hakkında bir mektup/yazı yazmak anlamındaki “schreiben”, önek alarak birini bir yere yazmak ya da kaydetmek “einschreiben” biçimine dönüşüyor. Örnek tümceler incelendiğinde “ein”

önekinin fiillerin sözdizimsel değeri üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülüyor. Değerlik üzerindeki bu etki doğal olarak anlam boyutuna da yansıyor.

3.2. Anlamsal Özellikleri

“Ein” öneki genelde “bir yerin veya nesnenin içine yönelme” anlamı taşır. Ancak bu anlamının dışında taşıdığı başka anlamsal özellikler de vardır ve bunları eklendiği fiile aktarır. Böylece önekli fiil yeni anlamlar kazanır. “Ein” bazı fiillerin anlam alanını genişletir, bazılarının anlamında daralmalara yol açar. Bu anlamsal değişimler temel fiile çoğunlukla düz anlamdan uzaklaşmadan yeni anlam yoğunluğu ve ayrıntılar katabilir. Ancak düz anlamından uzaklaştıran etkiler de gösterebilir. Bu durumda temel fiilden bağımsız yeni bir fiilden söz edilebilir. Ayrılan öneklerde temel fiilin anlamından uzaklaştırma çok sınırlı görülür. Bu özellik daha çok ayrılmayan öneklere özgüdür.

“Ein” önekini inceleyen dilbilimciler bu önekle birleşen fiillerin çeşitli anlamsal özelliklerini saptamışlardır (Paul, 1966; Ülkü, 1980; Mungan, 1986; Engel, 1996; Fleischer ve Barz, 2012). Paul (1966:151) “ein” öneklerinin işlevini özne-nesne-yer bağlamında ele almıştır. Özne “ein” öneki aracılığıyla bir nesneyi bir şeyin içine doğru yöneltir. Bunu somut ya da soyut olarak öznenin içine doğru yöneltme ve nesneyi bir şeyin içine bırakma olarak gösterir. Özne-nesne-yer ilişkisine ve fiillerin geçişlilik özelliğine göre önekli fiiller farklı anlamlar kazanmaktadır. Ülkü (1980: 51) “ein” önekli fiilleri anlam özelliklerine göre yedi başlıkta incelemiştir. Bu anlamsal özellikler bir yere girme, bir nesneyi bir şeyin içine koyma, ticaret yoluyla mülkiyetine geçirme, bir planın ya da hesabın içine dâhil etme, zorlama yoluyla içine nüfuz etme ve yeni bir duruma geçiş olarak sınıflandırılmaktadır. Mungan (1986: 105) “ein” önekli fiilleri altı gruba ayırmıştır. Ülkü’nün iki farklı maddede incelediği “bir şeyin içine doğru hareket etme ve bir nesneyi bir yerin içine bırakma” anlam özelliğini tek maddede birleştirmiştir. Bu madde incelenirken özne, nesne ve yer arasındaki ilişki göz önüne alınmış ve üç alt başlığa ayrılmıştır. İlk alt başlıkta özne-nesne ilişkisine değinilerek öznenin etkisiyle nesnenin başka bir yerin içine götürülmesi veya öznenin başka bir yere gitmesi anlamı üzerinde durulmuştur. Ülkü’den farklı olarak “ein” öneklerinin “çevrelemek, sarmak”, “başlamak, devreye sokmak” ve “fiillerin üzerinde çok az değişiklik oluşturma” gibi anlam özelliklerini farklı başlıklarda değerlendirmiştir.

Engel (1996: 439) ve Fleischer ve Barz (2012: 410) önekli fiillerde “ein” öneklerinin “fiilin işaret ettiği durum veya olayın gerçekleştiği yeri bildirme (lokativ), ilişkisellik (relational) ve fiilin ifade ettiği sürecin başlaması, yavaş yavaş elde edilen bir alışkanlık” olmak üzere iki temel

özelliği üzerinde durmuşlardır. İlk anlam özelliğinde sadece belli bir yerin içine doğru hareket etme, yönelme anlamı ele alınmamıştır. Somut ve soyut anlamda mülkiyetine geçirme, nesne veya kişiler üzerinde güçlü bir etki oluşturma, zarar verme, çevreleme ve sarma anlamları da bu başlıkta incelenmiştir. Ülkü ve Mungan'ın "durum değişikliği oluşturma" ve Mungan'ın "başlama, devreye sokma" olarak sınıflandırdığı anlam özelliklerini Engel, Fleischer ve Barz tek bir özellik olarak sınırlandırmışlardır.

Görüldüğü gibi "ein" önekli fiillerin anlamsal özellikleri farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bunun nedeni farklı bakış açılarıdır. Bazıları yakın anlamlı olanları aynı grupta incelerken, diğerleri ayrı bir grubu tercih etmişlerdir. Çalışmamızda bu nedenle sınıflandırma sayısı yerine anlamsal özelliklerine dikkat çekilmesi daha önemli görülmektedir. Anlamsal özelliklerin daha iyi anlaşılabilmesi için Türkçe karşılıkları da göz önünde bulundurulmuştur. Bu çerçevede "ein" önekli fiillerin anlamsal özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1- Bir yerin içine girme

Einsteigen (bir taşıta binmek), einfahren (taşıt ile girmek), einreisen (gezi amaçlı bir ülkeye girmek), einmarschieren (işgal amaçlı girmek), eingehen (içine girmek), eintreten (içeriye girmek), einheiraten (evlenerek bir aileye girmek)

- a) Der Zug aus Istanbul fährt auf Gleis 6 ein.
İstanbul treni 6. Perona giriyor.
- b) Die Schüler steigen in den Bus ein.
Öğrenciler otobüse biniyor.
- c) Sibel ist in Deutschland eingereist.
Sibel Almanya'ya giriş yaptı.

2- Bir şeyin içine yerleştirme

Einführen (içine sokmak), eingießen (içine dökmek), einkellern (kilere koymak), einpacken (paket yapmak), einstecken (saplamak), eindrehen (çevirerek takmak), einschrauben (vidalamak), einsetzen (yerleştirmek), einsperren (hapse atmak), einkleben (içine yapıştırmak)

- d) Ich habe eine neue Batterie in mein Handy eingesetzt.
Telefonuma yeni bir pil taktım
- e) Er gibt Daten in den Computer ein / Verileri bilgisayara giriyor.
- f) Du musst den Schlüssel einstecken / Anahtarı sokmalısın

3- Bir şeyi içine alma, dahil etme

Einatmen (nefes al-), einnehmen (ilaç almak), einplanen (plana almak), einrechnen (hesaba katmak), einschließen (kapatmak, dahil etmek),

einschreiben (bir yere kaydetmek), einklammern (ayraç içine almak), eindeutschen (Almanlaştırmak)

g) Der Großvater atmete tief ein / Büyükbaba derin nefes alıyordu.

h) Der Kranke soll jeden Tag Tabletten nehmen.

Hasta her gün hap içmek zorunda

i) Er hat auch mich in die Liste eingeschrieben / Listeye beni de kaydetti.

4- Bir durumdan başka bir duruma geçme

Einschlafen (uykuya dalmak), eingehen (ölmek), einschalten (elektrik vermek, açmak), einmachen (reçel, konserve vb. yapmak), einfrieren (donmak), einschläfern (uyutmak), eintrocknen (kurumak, kurutmak), einstellen (durdurmak, son vermek), einschrumpfen (buruşmak), einrosten (paslanmak)

j) Das Baby ist eingeschlafen / Bebek uyudu.

k) Die Wasserleitung friert im Winter ein / Su şebekesi kışın donar.

l) Ihre Katze ist gestern eingegangen / Kedisi dün öldü.

5- Ticaret, alış veriş, çalışma vb. yolla edinme

Einhandeln (takas etmek), einkassieren (para tahsil etmek), einziehen (kasaya para toplamak), eintreiben (vergi, para toplamak), einkommen (gelir, para tahsil edilmek), einbringen (kar getirmek), einsparen (tasarruf etmek), sich einüben (iyice öğreninceye kadar alıştırmaya yapmak), sich einstudieren (çalışarak öğrenmek)

m) Wir müssen Energie einsparen / Enerji tasarrufu yapmalıyız.

n) Seine Ideen brachten ihm keinen einzigen Pfennig ein.

Fikirleri ona tek kuruş kazandırmadı.

o) Früher handelten die Bauer ihre Ernte ein.

Eskiden köylüler ürünlerini takas ederlerdi.

6- Güç kullanarak içe doğru etki yapma

Eindringen (bir yere zorla girmek), einkratzen (byin içine kazımak), einprägen (üzerine kazımak), einschlagen (vurarak parçalamak, kırmak), einwerfen (ortasına at-mak, einstürmen (saldırmak), einengen (daraltmak), einschüchtern (ürkütme), eindrücken (basarak çökertme), einreißen (yırtmak), einsenken (batırmak)

p) Ein Dieb dringt durch ein Fenster ins Haus ein / Eve pencereden bir hırsız girer.

r) Er hat ihren Namen in einen Stein eingekratzt / Onun adını bir taşta kazıdı.

s) Ein Lehrer soll die Schüler nicht einschüchtern.

Öğretmen öğrencilerin cesaretini kırmamalı.

Anlamsal özellikler incelendiğinde temel fiille birleşen öneğin ayrılıp ayrılmaması belirleyici bir ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. “Ein” önekli fiiller ayrılan özelliğe olduğu için, önek temel fiilin anlamını tamamen değiştirmemektedir. Temel fiilin anlamına öneğin anlamı da eklenerek yeni bir anlam boyutu oluşmaktadır. Bu bağlamda “ein” öneğinin birleştiği temel fiillere “içine doğru” anlamında bir yönelme özelliği kattığı görülmektedir. Bütün anlam özelliklerinde somut ya da soyut biçimde bu yönelmenin varlığından söz edilebilir.

4. SONUÇ

Almancada önekli fiillerin ele alındığı ve “ein” önekli fiillerin sözdizimsel ve anlamsal özelliklerinin incelendiği bu çalışmada aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir;

- a) Almanca çekimli bir dil olmasına rağmen öneklerle fiil yapımı çok yaygındır. Önekler fiile anlam zenginliği kazandırmakta, böylece bir eylemin tüm ayrıntılarını karşılayacak yeni kavramlar geliştirilebilmektedir. Bu özellik anadili konuşucuları için önemli bir anlatım olanağı sağlarken, Almancayı yabancı dil olarak öğrenenler için hem sözcük dağarcığında hem de kendini ifade etmede zorluk oluşturmaktadır. Önekli fiiller Almanca söz varlığında çok yaygın olmasına rağmen yabancı dil olarak Almanca öğretimi kitaplarında yeterince ele alınmamaktadır. Önekli fiillerin ders kitaplarında daha çok yer bulması Almanca öğretimine katkı sağlayacaktır.
- b) Önekli fiiller Almancada ayrılan (Partikelverben) ve ayrılmayan fiiller (Präfixverben) olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Ayrılmayan önekler bağımlı biçimbirimlerdir ve eklendiği temel fiilin anlamını tamamen değiştirmektedir. Ayrılan önekler çoğunlukla ilgeç olan bağımsız biçimbirimlerdir ve temel fiilin anlamını değiştirmeden ona ayrıntılı anlamlar yüklemektedir.
- c) “Ein” öneki birleştiği temel fiilin hem sözdizimsel hem de anlamsal özelliklerini etkilemektedir. Sözdizimsel etkisi temel fiilin geçişlilik, istem ve değerliğinde değişikliğe neden olmasıdır. Anlamsal olarak genelde bir şeyin içine doğru yönelme bildirmektedir. Eklendiği temel fiilin anlamı ile birleşerek ona yeni bakış açıları kazandırabilmektedir. Böylece dilde tutumluluk sağlamakta ve düşüncelerimizi daha az sözcükle ifade etme olanağı vermektedir. Örneğin “satın almak” fiilini “alışveriş yapmak” ya da “uyumak” fiilini “uykuya dalmak” biçiminde yeni bir anlamsal boyuta taşımaktadır.

Türkçe ve Almancanın yapısal farklılıkları nedeniyle Almanca öğretiminde önekli fiillere daha fazla yer verilmesi bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda önekli fiiller konusunda yapılacak

karşılaştırmalı çalışmaların Almanca öğretimine katkı sunacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Bağatır, G., Balcı, T., Wegener, R., Kaçar, E. And Balcı, H. (2016). Die Relevanz Der Verbalen Präfixbildungen Im Daf-Unterricht. *Turkish Studies -International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 11(3), 389-404.
- Balcı, T., Aksöz, A. S. Ve Serindağ, E. (2010). *Almanca Önekli Eylemler Sözlüğü: Wörterbuch Deverbaler Deutscher Verbpräfigierungen*, Adana: Ulusoy Matbaası.
- Bußmann, H. (2002). *Lexikon Der Sprachwissenschaft*, Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Duden Band 4 (1995). *Duden Grammatik Der Deutschen Gegenwartssprache*, Mannheim: Dudenverlag
- Eichinger, L. M. (2000). *Deutsche Wortbildung Eine Einführung*, Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Engel, U. (1996). *Deutsche Grammatik*, Heidelberg: Julius Groos Verlag.
- Erben, J. (2000). *Einführung In Die Deutsche Wortbildungslehre*, Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- Fleischer, W. And Barz, I. (2012). *Wortbildung Der Deutschen Gegenwartssprache*, Berlin: Walter De Gruyter.
- Helbig, G. Ve Buscha, J. (1988). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch Für Den Ausländerunterricht*, Leibzig: Veb Verlag Enzyklopädie.
- Lohde, M. (2006). *Wortbildung Des Modernen Deutschen: Ein Lehr- Und Übungsbuch*, Tübingen: Günter Naar Verlag.
- Mater, E. (1966). *Deutsche Verben 1, Alphabetisches Gesamtverzeichnis*. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- Mungan, G. (1986). *Die Semantische Interaktion Zwischen Dem Präfigierenden Verbzusatz Und Dem Simplex Bei Deutschen Partikel- Und Präfixverb*, Frankfurt: Peter Lang Verlag.
- Paul, H. (1966). *Deutsches Wörterbuch 5, Auflage*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Ülkü, V. (1980). *Affixale Wortbildung Im Deutschen Und Türkischen Ein Beitrag Zur Deutsch-Türkischen Kontrastiven Grammatik*, Ankara: Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Ülkü, V. (1993). *Almanca-Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

In the vocabulary of the German prefix and particle verbs have a significant role. Prefixes and particles make new verbs. The number of prefix verbs is quite high. Nevertheless, these verbs are little treated in the teaching of German as a foreign language. In textbooks they are barely visible. This presents an important difficulty for German students.

Observations show that learners of German as a foreign language communicate with almost only basic verbs. The prefix and particle verbs are mostly left out in foreign language lessons. They only learn basic verbs and try to use these verbs in all communication situations. So you will not be able to express your thoughts exactly. For this reason, these verbs should be contrastively examined for all language pairs.

In the Turkish-German language pair the situation is even worse. This is a structurally different language pair. German is an inflecting language, Turkish is an agglutinating language. In the German Turkish language pair these topics are rarely examined. Although these languages are two different languages, they are not analyzed enough. Structurally they have almost no similarities. So the differences must be specially examined more. So that the Turkish learners learn German better as a foreign language. While the suffixes for Turkish are very important, the prefixes for German are very productive. That is why prefix and particle verbs are very important for the Turkish learners of German as a foreign language. For this reason, the study of the prefix and particle verbs in the German-Turkish language pair has emerged as a necessity.

Purpose

The aim of this work is to examine prefix and particle verbs in the German on the example of the particle "ein", to find out the syntactic and semantic properties of the prefix and particle verbs in German and their equivalents in Turkish. It is envisaged that Turkish learners of German benefit from the research on prefix and particle verbs.

Methodology

In this study, both descriptive and contrastive methods were used. A qualitative procedure was followed. First, the terms about prefix and particle verbs were explained. The differences of prefix verbs have been classified. Then the particle "ein" was examined. The influences of the particle "ein" were analyzed in detail.

Findings

The prefix and particle verbs are very productive in German, although it is an inflecting language. The prefixes and particles bring new expressions to the verb, so this composite verb will have new semantic features. In German there are two types of prefix verbs; prefix verbs and particle verbs. That is, separable and inseparable verbs.

In German there are two types of prefix verbs; prefix verbs and particle verbs. That is, separable and inseparable verbs. Prefixes are bound morphemes and completely change the meaning of the verb they are facing. The particles are mostly

the prepositions and free morphemes. They bring the verb new meanings without changing the main meaning.

"Ein" is a particle that influences the syntactic and semantic properties of the verb. In the syntactic domain, this particle causes changes in valence and dependency of the verbs. A transitive verb can become intransitive or vice versa when compounded with a prefix or particle. From a semantic point of view, this particle brings the meaning of "in", to go into something, to bring into something and the beginning of a new state. It also deals in particle "ein" with the possibility of the language economy like all other prefixes and particles. With particle "ein" a basic verb can have new semantic features and carry new meanings. So the speakers can have a rich vocabulary and explain a lot with few words. This is an important topic especially for foreign language learners.

Conclusion and Discussion

The prefix and particle verbs have an important place in German's vocabulary. But they are not treated enough in German as a foreign language. It will certainly promote German lessons if prefix verbs find more space in textbooks for German as a foreign language. On the other hand, because of the wealth of prefix and particle verbs in German, grammar lessons are not enough to teach all the word education elements to the learners. These topics need to be addressed in another course, such as word education.

Because of the structural differences between the German and the Turkish, the prefix and particle verbs have to be examined contrastively with regard to their morphological and semantic differences. In this context, the studies on the prefix and particle verbs will promote the learning success of the German students in Turkey.